ОРЛИЧЕНКО О. В., ОСТАПЕНКО Л. С.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

СИМВОЛІКА В ІСПАНСЬКОМУ ТА УКРАЇНСЬКОМУ ТЕКСТАХ БІБЛІЇ

Стаття фокусує увагу на багатстві символіки кольору в перекладах Біблії – невичерпного джерела багатьох фразеологізмів та афоризмів – іспанською та українською мовами.
Ключові слова: біблійний символ, біблійний вислів, колір, порівняльний аналіз, переклад.

Статья фокусирует внимание на богатстве символики цвета в переводах Библии – неисчерпаемого источника многих фразеологизмов и афоризмов – на испанский и украинский языки.
Ключевые слова: библейский символ, библейское изречение, цвет, сравнительный анализ, перевод.

The article is focused on color symbology wealth in Spanish and Ukrainian translations of the Bible which is an inexhaustible source of many phraseological units and aphorisms.
Key words: bible symbol, bible saying, color, comparative analysis, translation.

На сьогоднішній день кількість розвідок про символіку кольору у тексті Святого Письма залишається все ще незначною, хоча Біблія є найбільш читаним, перекладеним і коментованим твором, які коли-небудь існували на землі.

Актуальність та наукова новизна полягає в тому, що й досі не існує праць, які б ґрунтувалися на результатах комплексного зіставлення відповідників в іспанському та українському перекладах Біблії для кольоративів у структурі таких мовних одиниць, як фразеологізми. Саме тому способи відтворення семантики колоративів, що входять до складу фразеологічних одиниць у перекладах Біблії українською та іспанською мовами, стала **предметом** лінгвістичного аналізу, а **об'єктом** – конкретна лексика на позначення кольорів та їх відтінків, отримана методом суцільної вибірки із зазначеного емпіричного **матеріалу**, тобто українського та іспанського текстів Священного Писання.

Для більшості віруючих людей Біблія це не лише священна книга, але й одна з найдавніших існуючих пам'яток культури. Вплив Книги Книг на розвиток суспільства в цілому не викликає жодних сумнівів, оскільки без базового знання Біблії не можна осягнути ні філософію, ні соціологію, ні літературу, ні образотворче мистецтво.

Святе Письмо залишило свій вагомий відбиток у багатьох мовах світу шляхом поширення крилатих біблійних висловів, тобто біблеїзмів, значна кількість яких є фразеологізмами, тому їх ще називають біблійними

© *Орличенко О. В., Остапенко Л. С.*

фразеологізмами або ж біблійними ідіомами.

На думку Р. П. Зорівчак [1], біблеїзми – це окремі слова та фразеологізми (в широкому розумінні цього терміна, включно з прислів'ями та афоризмами), які, відірвавшись від біблійного тексту, широко вживаються в мові. Біблеїзми характерні для лінгвальних систем усіх християнських народів [2]. Чимало їх і в українській, так само як і в іспанській мові. Наприклад, "альфа і омега" ↔ "Alfa y Omega" (сутність явища, початок і кінець чого-небудь), "блудний син" ↔ "hijo pródigo" (той, хто повертається після довгої відсутності з каяттям та визнанням своїх провин), "неопалима купина" ↔ "zarza ardiente" (палаючий кущ, символ стійкості, незнищенності) та багато інших.

Зазначимо, що за своєю семантикою біблійні ідіоми поділяються на дві групи: ті, що мають пряме і переносне значення.

Загалом у лінгвістиці існує чітка загальновживана класифікація фразеологізмів, однак до цього часу проблемним залишається питання відносно включення крилатих слів, висловів та цитат (зокрема біблійних ідіом), що їх об'єднують у групу фразеологічних висловів або у групу метафоричних афористичних висловів чи мовних афоризмів, до розділу фразеології. Одні вчені визнають таку класифікацію незаперечною (Виноградов В. В., Шанський М. М.), інші, виходячи з того, що мовні афоризми – це комунікативні вислови, які дорівнюють реченням, пропонують не включати їх до складу фразеологізмів (Ожегов С. І., Амосова Н. М.). Існує ще й третій погляд на проблему, згідно з яким, незважаючи на те, що крилаті вислови розглядаються як еквіваленти цілих оповідань, у той час коли "просто" фразеологізми подібні словам і виступають як знаки поодиноких речей та явищ, вони все-таки відносяться до фразеологічного складу (Верещагін Є. М., Костомаров В. Г.). Приєднуючись до останньої думки, як підтвердження наводимо той факт, що мовним афоризмам притаманна спільність їх характеристик, тобто сталість компонентного складу, структури і значення, відтворюваність у вигляді готових блоків, загальновживаність.

Точність перекладу колоративів, що входять до складу біблійних ідіом, відіграє значну роль для розуміння сакральних текстів. Адже неправильне інтерпретування може призвести до часткової, а інколи навіть повної втрати сенсу цілого речення чи навіть абзацу, а звідси перекручення трактування Слова Божого [3].

Вже давно встановлено, що кольори та їхні відтінки у тексті Святого Писання несуть переважно символьне значення через те, що вони є

умовною позначкою значного за обсягом поняття. Поза всяким сумнівом, символіка кольорів пов'язана з культурними традиціями тих народів, до яких належить автор (чи автори) твору, залежить від події, яка описується в тексті. Символ вважається відображенням епох у всіх планах реальності, однією з яких визнається духовне середовище самої особистості.

Серед біблійних фразеологізмів, які були зафіксовані в процесі зіставлення двох текстів перекладу – зрозуміло, що ні іспанський, ні український тексти не є оригіналами –, є декілька, в яких представлений певний колоратив, і кожен з них прямо чи опосередковано має особливе семантичне значення.

Одним з таких колоративів є "***червоний – rojo***", кількість прикладів з яким у тексті Біблії найбільша. Цей факт можна пояснити тим, що, по-перше, в текстах Святого Письма дуже часто зустрічається патомонім "*Червоне море – Mar Rojo"*. По-друге, червоний колір символізує Божу любов до людей, до людського роду. Необхідно підкреслити, що в цьому кольорі поєднується символ любові і символ страждань:

"А він у відповідь сказав їм: "Як настане вечір, ви кажете: Буде гарна погода, бо ***червоне небо****; а вранці: сьогодні буде непогода, бо* ***небо щось червонясто похмуре.*** *То вигляд неба ви вмієте розпізнавати, а знаків часу ви не здатні розпізнавати?"* [Матей 16:2–3].

"El les contestó: [- Al atardecer decís: buen tiempo, pues ***el cielo está rojo****. Por la mañana decís: hoy seguro llueve, pues* ***el cielo está rojo oscuro****. Sabéis distinguir el aspecto del cielo y no distinguís las señales de los tiempos.]"* [Mateo 16:2–3].

Привертає до себе увагу той факт, що червоний колір і його відтінок можуть означати щось зовсім різне. Сам по собі червоний колір уособлює небесний знак, яким Ісус сповіщав своїх учнів про сприятливі погодні умови для пересування, а отже колоратив несе позитивну конотацію. Але незначні зміни відтінку цього ж кольору (*червонясто похмуре – rojo oscuro*) міняють первісне семантичне значення на негативне. Зміна відтінку кольору, а звідси повна субституція символу, пророкує незгоду, труднощі та перепони на шляху у подорожуючих. В обох перекладах було відтворене подвійне значення цього символу: і доброго, і зловісного знаків.

Але "червоний колір" не лише у тексті Біблії, але й у вжитку більш широкого загалу, символізує ще й кров і вогонь. У ньому представлені всі сторони існування людської особи: повнота життя, свобода, енергія, любов до ближнього свого, а разом з тим ворожнеча, помста, агресивність, вбивство.

Наступним колоративом, який потребує уваги при дослідженні теми, є "***пурпурний (пурпур і порфір) – de púrpura***":

Дочки Ізраїлю, ридайте над Саулом, що ***одягав вас у пурпуру*** *й дорогі тканини, чіпляв вам на одежу золоті прикраси* [ІІ Книга Самуїла 1:24].

Muchachas de Israel, llorad por Saúl, que os ***vestía de púrpura*** *y de joyas, y enjoyaba con oro vuestros vestidos* [2 Samuel 1:24].

Довідкові джерела повідомляють, що пурпур й порфір відносяться до коштовних барвників, отже особи, які могли дозволити собі купувати дорогі речі, у тому числі вказані речовини, займали відповідно високе місце у суспільстві, це і стало причиною того, що із давніх часів до таких людей виявлялась шана, повага. Тому, пурпур й порфір – стародавні символи влади, багатства, вишуканості, витонченого смаку та ознаки вельможності їхнього власника. У часи створення Книги Книг "пурпур" прирівнювався до золота і дорогоцінного каміння.

Як і два попередніх, колоратив "***зелений – verde***" несе в собі конкретний символ. Він уособлює образ природи, початку, чогось нового, позитивних змін, відновлення й вічної молодості. Це колір-символ надії, злагоди, миру і спокою:

"Навіть як його корінь у землі постарівся, і пень його у ґрунті струхлявів, але, скоро воно почує воду, ***знов зазеленіє*** *і проросте галуззям, наче молоденьке"* [Іов 14:8–9].

Aunque envejezcan sus raíces en tierra y el tocón esté amortecido entre terrones, al olor del agua ***reverdece*** *y echa follaje como planta joven* [Job 14:8–9].

На відміну від попередньо вказаних колоративів з позитивною конотацією, наступний – "***чорний – negro***" – це символ темряви, зла, хвороб, жахів, нещастя. Це колір, що, перш за все, асоціюється з болем і тугою, наводить смуток і острах перед невідомим і загадковим. Аж дотепер він не позбавлений свого страшного флеру віщувати смерть:

Нехай їхні ***очі потемніють****, щоб не бачили, а їхній хребет зігнеться назавжди* [До римлян 11:10].

Que sus ***ojos se nublen*** *y no vean, que su espalda siempre se encorve* [Romanos 11:10].

Ще один фразеологізм, на який варто звернути увагу, оскільки він варіює основний колір спектру (***чорний)***, є колоратив *темний* у структурі церковнослов'янського фразеологізму "*тємна вода во блацех*" [Коваль 2001, ст. 210]. Без довгих пояснень очевидно, що опис місця перебування Бога є складним для осмислення, тому і вислів "*тємна вода во блацех*" означає в переносному, розширеному значенні *"щось темне, химерне"*.

Іспанський варіант перекладу біблійного вислову *"oscuro aguacero"* теж відноситься до біблеїзмів з переносним значенням. В обох перекладах відтінок чорного кольору (*темний – oscuro*) співпадає. Перш за все, це пояснюється тим, що такі вислови є сталими словосполученнями, які перекладаються дослівно:

Він темряву зробив собі покровом, шатро його – то ***темні води****, густі хмари* [Псалом 18(17):12].

Se escondió en la oscuridad; como un toldo lo rodeaban ***oscuro aguacero*** *y nubes espesas* [Salmo 18(17):12].

Антонімічний до чорного кольору є "***білий – blanco***" і як його антипод став символом створеного Богом світу, символом невинності, чистоти, радості, життя, здоров'я й моралі. Символізує денне сонячне світло і земне життя з усіма його вабами:

Коли ж би ***дике м'яко*** *змінилось і* ***стало білим****, то недужий мусить прийти до священика, а священик, оглянувши його і побачивши, що воно* ***стало білим****, об'явить його чистим: він чистий* [Левіт 13:16–17].

Y si se cierran ***las llagas y se vuelven blancas****, se presentará al sacerdote. El sacerdote lo examinará; si observa que* ***la parte afectada se ha vuelto blanca****, declarará puro al enfermo: es puro* [Levítico 13:16–17].

В ході компаративного аналізу українського та іспанського перекладів Святого Письма з'ясовано, що слова на позначення кольорів та їх відтінків могли передаватися різними не лише граматичними, але й семантичними формами. Саме такі приклади становлять найбільший інтерес для мовознавця і перекладознавця:

Тоді він повелів їм посадити всіх гуртками ***на моріжку*** [Марко 6:39].

Ordenó que los hicieran recostarse en grupos ***sobre la hierba verde*** [Marcos 6:39].

Для того, щоб правильно зрозуміти адекватність наведенного українського перекладу, перш за все, слід проаналізувати сам іменник "моріжок", його гніздові значення, а якщо таких є декілька, контекстуальні та стилістичні функції. Наведена лексема є зменшувальною формою від іменника "моріг", тобто "густа, молода трава, яку ще називають муравою". Вибране лексичне значення дозволяє говорити про те, що перекладач Біблії українською мовою, Іван Хоменко, тяжіє до вживання стилістично більш маркованих одиниць, в той час як а в іспанському перекладі Святого Письма для позначення колоративів перевага віддається нейтральним лексемам. З цього можна зробити висновок про те, що перекладачі на іспанську мову скористалися прикладом самих авторів Біблії, які писали

загальноприйнятою та легкою для перцепції мовною формою, зрозумілою в ті далекі час не тільки освіченим книжникам, філософам і представникам знаті, але й ремісникам, селянам і рабам. У той час як перекладачі на українську мову більше намагалися відтворити піднесений і поетичний дух, закладений у тесті Священного Писання.

До біблійних фразеологізмів з непрямим значенням можна віднести і вислів ***"їсти зелений виноград – comer los agraces".*** В переносному значенні це означає "скоїти якийсь гріх, за який розплачуватимуться наступні покоління". Слід зауважити, що з двох наведених прикладів, іспанський варіант перекладу більш точний, оскільки іменник *"agraz"* означає саме "недостиглий виноград", тоді як український відповідник "зелений виноград" двозначний, адже достиглий виноград деяких сортів може мати зелений колір. Але і в українському перекладі семантичне значення в цілому не було втрачено завдяки контексту, де фігурує іменник *"оскома"*, який допомагає читачеві зрозуміти, що *"зелений виноград"* був недозрілим:

За тих часів не говоритимуть більше: Батьки ***їли зелений виноград****, а на зубах у синів оскома! Ні, кожний вмиратиме за свою провину. Кожен, хто* ***їстиме зелений виноград****, той оскому на зубах матиме* [Єремія 31:29–30].

En aquellos días ya no se dirá: los padres ***comieron agraces****, los hijos tuvieron dentera, porque el que muera, será por su propia culpa y tendrá dentera el* ***coma los agraces*** [Jeremías 31:29–30].

Звичайно не завжди зустрічаються повні відповідності у мові оригіналу і мові перекладу, хоча згадувані раніше паралелі свідчать, що деяка їх кількість все ж таки існує і дозволяє говорити про загальноєвропейський фонд фразеологізмів. Його наявність обумовлена культурно-історичними умовами життя народів, а також культурним впливом чи запозиченнями із спільного джерела: біблійного, античного, латинського, тощо. Коли ж прямої відповідності у мовах оригіналу і перекладу немає, існують засоби, описані у відомих роботах з теорії перекладу. Наприклад, близька передача мовного афоризму із зберіганням його загального змісту на рівні фразеологічного цілого, або така видозміна речовинного змісту окремих складових частин мовного афоризму, яка викликає враження подібності з існуючими висловами. Хоча і в першому, і в другому випадку неодмінно треба уникати відтворення у мовних афоризмах понять вузьконаціонального плану, тому що це може призвести лише до затемнення їх змісту, а не до повного розкриття.

Зіставлення великої кількості перекладів Біблії різними мовами, у тому числі українською та іспанською, становить великий інтерес для перекладачів та дослідників Святого Письма, оскільки дає можливість простежити, якими засобами перекладачі намагаються донести до своїх читачів глибинний зміст Божого послання, і одночасно яскраво демонструє множинність інтерпретації однієї і тої ж мовної одиниці. Порівняйте:

Pero Pablo le contestó: – ¡Dios le va a pegar a usted, ***hipócrita****! Si usted está sentado ahí para juzgarmela ley, ¿por qué contra la ley manda que me peguen?* [Hechos 23:3]. Приклад взято з тексту Біблії, виданого в Мексиці.

Pablo entonces le dijo: – Dios te va a golpear a tí, ***pared encalada****. Tú estás sentado para juzgarme según la ley y me mandas golpear contra la ley* [Hechos 23:3]. Приклад взято з тексту Біблії, виданого в Іспанії.

Тоді Павло сказав йому: "Бог буде бити тебе, ***стіно побілена****! Ти сидиш, щоб судити по Закону, а проти Закону наказуєш мене бити"* [Дії 23:3]. Приклад взято з тексту Біблії, виданого в Канаді.

Тоді Павло сказав до нього: "Бог тебе буде бити, ***стіно побілена****! Як? Ти сидиш, щоб мене бити?"* [Діяння 23:3]. Приклад взято з тексту Біблії, підготовленого і виданого під егідою і безпосереднім контролем духовного керівництва Української Греко-Католицької Церкви, яке перебувало в еміграції в Італії.

Підводячи підсумок, треба вказати, що переклад колоративів у складі біблійних фразеологізмів вимагає глибокого знання не лише самої Біблії, але й вміння правильної інтерпретації конотативного символьного значення вказаних мовних одиниць, а тому перекладач повинен ретельно аналізувати зміст конкретного слова в різних контекстах; якнайповніше зберігати лексичну співвіднесеність; ясно і точно інтерпретувати історичну та дидактичну інформацію; робити мовну форму природною, а повідомлення осмисленим.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Зорівчак Р. П.* Реалія і переклад / Роксоляна Петрівна Зорівчак. – Львів : Вид-во при Львів. держ. ун-ті, 1989. – 215 с. 2.*Вікіпедія* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://uk.wikipedia.org/wiki/Біблеїзми. 3. *Бикман Д.* "Не искажая слова Божия …" Принципы перевода и семантического анализа Библии / Д. Бикман, Д. Келлоу ; [пер. с англ. под ред. Д. В. Дмитриева]. – СПб. : Ноах, 1994. – 464 с. 4. *Коваль А. П.* Спочатку було слово : Крилаті вислови біблейського походження в українській мові / А. П. Коваль. – К. : Либідь, 2001. – 312 с.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

5. *Святе Письмо* Старого та Нового завіту. Українське Біблійне Товариство. – Ukrainian Bible 63 DC. United Bible Societies 1992-50 M. – 1370 с. 6. *Новий Завіт*. З додатком псалмів. Новий переклад. – Торонто, 1991. – 486 р. 7. *La Biblia* de Nuestro Pueblo / Luis Alonso Schokel // Biblia del peregrino. – Bilbao – España : Ediciones Mensajero, S. A. U., 2009. – 2045 p. 8. *Dios llega* al hombre. El Nuevo testamento. – México : Sociedades Bíblicas Unidas, 1987. – 829 p.

© *Орличенко О. В., Остапенко Л. С.*